Síla katastrofy, síla vize

David Labus

The Power of Catastrophes, the Power of Visions The article provides a brief survey of the historical development of the attitude to catastrophes and disasters in Japan, of means of coming to terms with them, and instruments for overcoming them. It highlights three types of vision in the modern age, which helped unite the population in attempts to create common values: the construction of the modern state in the period before the First World War, the national concept of the powerful state in the 1930s, and the concept of economic growth after the Second World War. At the same time it notes that these three great visions now belong to the past, and that recent catastrophes such as Kyoto and Fukushima show that finding a common unifying vision is becoming increasingly difficult.

1. Katastrofy v tradiční společnosti

Obyvatelé japonského souostroví jsou nuceni k soužití s přírodními katastrofami od nepaměti. Hlavním determinantem je v této souvislosti poloha země, a to hned ve dvojím významu: jednak se Japonsko rozkládá na geomorfologicky nestálém sousedství hned čtyř zemských desek, které nejsou v klidu, a jednak jeho klima zejména v létě a na podzim ovlivňují větry a srážky monzunového charakteru, které se projevují pověstnými tajfuny nebo mohutnými přívalovými dešti.

V souhrnu se za hlavní projevy přírodních katastrof pokládají tajfuny, zemětřesení, vlny cunami, erupce sopek, požáry způsobené bleskem, záplavy, přívalové deště, zejména jsou-li provázeny sesuvy půdy apod. Tradiční společnost se s těmito hrozbami naučila žít, chápala je jako přirozenou součást svého „vesmíru", nevytěsňovala je někam mimo okruh svého duchovního života. S propracováním etických, politických, náboženských či spirituálních představ začaly přírodní pohromy nabírat určité souvislosti s formujícím se hodnotovým systémem. Zpravidla podle dobových představ oznamovaly něco neblahého, zejména v souvislosti s kvalitou vlády či vládce, ovlivňovaly vládní rozhodnutí apod.[1]

[1] Jako nejznámější případ se v odborné literatuře často uvádí negativní vliv některých přírodních faktorů na rozhodování císaře Kanmua (vládl 781–806) o přesunu hlavního města z Nary nejprve do Nagaoky, a když ta se ukázala jako „nevhodná" např. i kvůli záplavám a hladomoru, později do Heianu, dnešního Kjóta. Ještě zjevnější vztah mezi politikou a přírodní pohromou nabízí poslední výbuch hory Fudži v roce 1707, který byl často vykládán

Míra vlivu neblahých událostí pochopitelně souvisela s charakterem aktuální vlády či socioekonomické formace – je celkem přirozené, že jinou váhu erupcím, bleskům a obdobným zlověstným úkazům přikládala celkově velmi zjemnělá a spirituálně až přecitlivělá dvorská šlechta v hlavním městě Heianu (dnešní Kjóto) mezi 9. a 12. stoletím a jinak ji vnímala mnohem racionálněji uvažující vojenská vláda, která se zformovala na sklonku 12. století na východě země v městě Kamakura, jižně od dnešního Tokia.

V souvislosti s vojenskou vládou je vhodné zmínit jednu mimořádnou událost, která s vnímáním katastrof v Japonsku hluboce souvisí a která měla zároveň zcela výjimečně kladný vliv na domácí spiritualitu. Ve 13. století byly japonské ostrovy hned dvakrát zdánlivě zázračně uchráněny před mongolskou invazí, což vytvořilo živnou půdu mýtům o ochraně Japonska „božskými větry“[2], kteréžto byly zneužity v době druhé světové války, jak je všeobecně známo. Paradoxně tak nejsilnější mýty přežily nikoli z doby spirituálně senzitivní dvorské šlechty, ale naopak z doby reálně jednající šlechty vojenské.

Můžeme do určité míry hledat souvislosti mezi některými národními charakterovými rysy Japonců, jako např. smířlivost s osudem, kolektivní uvažování, ukázněnost apod., a prostředím s četným podílem či výskytem katastrof. Tato otázka by si ovšem zasloužila důkladnější zkoumání na rozsáhlejším prostoru, než jaký poskytuje tento článek. Přírodní katastrofy se současně často stávaly jakýmisi testy administrativních schopností městských úřadů, magistrátů, správců, kteří zejména při požárech museli improvizovaně organizovat pomoc strádajícímu obyvatelstvu, zejm. distribuovat rýži či jiné potraviny, organizovat záchranné práce, postarat se o nouzové přístřeší, nebo dokonce poskytnout určité finanční či hmotné prostředky na překlenovací období. Dodejme, že úřady zpravidla tyto mimořádné úkoly zvládaly, svoji roli možná hrál i fakt, že většinu ze série těchto zkoušek připravenosti představovaly městské požáry, takže se úředníci mohli opřít o určité precedenty či vyzkoušené institucionální mechanismy.

I díky určité zkušenosti obyvatelstvo zpravidla přijímalo pohromy relativně bez nějakých mimořádných excesů v chování. Kdybychom však uva-

jako „hněv nebes“ vůči šógunu Cunajošimu, s jehož některými kroky byli obyvatelé hlavního města silně nespokojeni.

[2] V letech 1274 a 1281 se u japonských břehů vylodila mohutná mongolská vojska. V prvním případě došlo k boji na pevnině, v němž měli Mongolové zjevnou převahu, přesto se hned první den stáhli zpět na lodě. Ve druhém ke střetu ani nedošlo. Podvakrát tedy bylo mongolské loďstvo zničeno, zejména je jisté, že v druhém případě, kdy navíc bylo mnohem silnější, byly lodě roztříštěny o pobřežní skály. Dnes obecně převládá názor, že v obou případech nezasáhla žádná vyšší moc, nýbrž mimořádně silné tajfuny.

žovali reakci obyvatelstva na mimořádné události jako takové, vyskytly se občas i mimořádné případy, kdy městské obyvatelstvo projevilo nezvyklou ochotu panikařit. Když např. roku 1853 do Edského zálivu vpluly tzv. „černé lodě" neboli na japonské poměry mohutné válečné plachetnice amerického námořnictva, jejichž komíny chrlily oblaka černého kouře, zavdalo to příčinu k pověstem, že cizí barbaři do svých lodí zapřáhli sopky z Izu (nedalekého poloostrova), a obyvatelstvo úprkem opouštělo svá sídla v okolí hlavního města Eda (dnešní Tokio).[3]

2. V moderní společnosti

V moderní společnosti přírodní pohromy pochopitelně ztrácejí mnohé ze svých tradičních náboženských a podobných iracionálních tradičně kulturních konotací a naopak na významu získávají jejich materiální rozměry. Připomeňme jen ty naprosto nejvýznamnější zemětřesení: v poledne 1. září 1923 Tokio, Jokohamu a jejich okolí postihlo jedno z nejničivějších zemětřesení v japonských dějinách co do rozsahu škod, nikoli však síly otřesů.[4] Zahynulo při něm odhadem 130 000 až 140 000 obětí, nepočítaje v to ty, kteří zůstali bez přístřeší.

Ze současnosti je dobře známo zemětřesení v Kóbe, které udeřilo 17. ledna 1995 se silou „pouhých" 6,8 M. Oběti na životech nebyly sice ve srovnání s jinými katastrofami tak velké (udává se 6 434 obětí), nicméně hmotné škody napáchalo značné.

Rostoucí komplikovanost infrastruktury, rostoucí počet obyvatel, nerovnoměrná urbanizace, ale i mnohé další negativní lidské faktory, jako např. ne vždy důsledné dodržování stavebních norem, finanční tlaky na snižování nákladů při projektování staveb, rostoucí zadušenost různými legislativními překážkami a další, v souhrnu zvyšují míru i riziko negativních dopadů na regiony a i schopnost včas a adekvátně zasáhnout. Katastrofy se tak v poslední době stávají spíš ukázkami opakující se úřední neschopnosti efektivně a rychle se rozhodnout a poskytnout rychlou, účinnou a přesně cílenou pomoc.[5]

---

[3] Podrobněji např. Jansen, Marius, *The Making of Modern Japan,* Belknap Press of Harvard University, 2000, s. 277 nn.

[4] Pro jednoduchý a praktický přehled zemětřesení v Japonsku viz http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_earthquakes_in_Japan.

[5] U zemětřesení v Kóbe je např. známé čekání psovodů se speciálně vycvičenými psy pro pátrání v sutinách, kteří ztratili drahocenné hodiny na letišti, než jim byl úředně povolen vstup do země, trestuhodné bagatelizování rozsahu neštěstí (opět) v Kóbe tokijskou vládou a její snaha svalit odpovědnost za řešení na místní samosprávu atd.

V poslední době a zejména v souvislosti se zničujícím březnovým zemětřesením v oblasti Tóhoku se však vedle momentálních ničivých účinků za čím dál tím závažnější považují i účinky dlouhodobé. Nemám tím na mysli problém dlouhodobého zamoření rozsáhlého území, ale spíš sociální, demografické a s tím konec konců spojené i ekonomické dopady na celé regiony. Japonsko již dlouhou dobu trpí postupující depopulací venkovských oblastí, mladí lidé se stěhují rostoucím tempem do pohodlnějších měst a očekává se, že tento trend bude v oblasti Tóhoku, která odjakživa patřila spíše k méně rozvinutým, ještě zesilovat.

Opět se musím omezit pouze na naznačení problému – je to ostatně především parketa demograficko-sociologická, ale již teď je alarmující tempo tzv. fastfoodizace, což je trefný pojem pro trend, kdy se rozrůstají předměstí na úkor obytných čtvrtí se všemi negativními důsledky, mezi nimiž především dominuje úplná ztráta vazeb rezidentů na své okolí a s tím související kriminalita, zhoršující se občanská vybavenost a další.[6]

3. Síla vize

Na katastrofy jako takové lze pohlížet ale i z opačného úhlu pohledu, lze je chápat jako dějinotvornou či společenskotvornou sílu svého druhu. Vědomí opakovatelnosti náhlých, rozsáhlých a navíc vysoce dramatických situací přežívajících v národní i lokální kolektivní paměti má přirozeně nemalý potenciál nutit obyvatele daného regionu či kultury k aktivní spolupráci nejen například na stavebních pracích, ale též v rámci politického soužití a i v rovině etických hodnot.

Nelze se zde pouštět do hlubších úvah na téma, jakou měrou se zemětřesení, výbuchy sopek nebo záplavy podílely na tradičně relativně vysokém stupni organizovanosti japonské společnosti v širokém slova smyslu. Jako historik bych snad jen připomněl to, že záhy poté, co se začíná formovat japonská civilizace jako taková, tj. po objevení základních forem starověké společenské organizace do rodů, se iniciativy tvorby etických a politických norem ujímá panovnický dvůr, a je to tedy od počátku ústřední, nikoli místní moc, která určuje směr vývoje. Je přitom celkem zřejmé, že se schopností přejímat cizí normy pro vlastní úspěšnou společenskou organizovanost souvisí schopnost reflektovat na různých rovinách vlastní životní a klimatické prostředí. Japonské starověké dějiny v této souvislosti nabízejí nesčetně příkladů až přecitlivělé spirituality dvorské šlechty, vědomí sou-

[6] Podrobněji viz Miura, Acuši, *Fasutofúdoka suru Nihon: Kógaika to sono bjóri* (Fastfoodizace Japonska: Proměna měst v předměstí a související patologické jevy), nakl. Jósenša, 2004.

vislosti mezi přírodními a tzv. lidskými katastrofami v literární nebo dramatické formě a skýtají doklady hluboké společensko-politické reflexe.[7]

Ale již od samotného příchodu buddhismu do země na počátku 6. století byla otázka náboženského vyznání silně zatížena politickými konotacemi víry, tj. rituál či nauka nesloužila primárně k uspokojení duchovních potřeb jedince, nýbrž byla vnímána spíš v souvislosti s politickou mocí. Panovnický dvůr zároveň přijal celý civilizační model *per se* ze sousední Číny, a to jak v oblasti legislativy (formulace zákoníků), tak hospodářství (pravidelné přerozdělování polí), vojenství (neúspěšný pokus o udržování rolnických armád), o písemnictví a dalších humanitních oblastech ani nemluvě.

Postupně se prosazující konfuciánské hodnoty navíc bránily většímu prosazení váhy osobnosti oproti zájmům celku. Tato tendence přetrvávala jak v moci civilní (dvorské), tak vojenské (samurajské). V politice lze například často pozorovat kolektivní vládní orgány, relativně omezenou moc panovníka apod. Již od středověku i na úrovni vesnice začínají převládat spíš dostředivé nad odstředivými tendencemi, a tak se od nejnižších společenských organizačních jednotek postupně prosazuje kolektivní uvažování a s ním i snadnější řiditelnost či ovladatelnost společnosti.

Kolektivní zájmy získaly na významu od 17. století poté, co se konfucianismus stal jakousi oficiální etickou či morální doktrínou prostupující celou společnost. V rovině politické opět lze zmínit klíčové zásady věrnosti a poslušnosti svému pánovi, což platilo především pro vládnoucí vrstvu samurajů, ale i mezi měšťany se prosadily podobné hodnoty. Pro jedince měl být hlavním smyslem a cílem ekonomického snažení jeho rod či rodina, v níž měl hledat smysl bytí, nikoli v sobě samém. Podobně tomu bylo i na venkově, kde se základním subjektem, jemuž vrchnost vyměřovala daň, stala celá vesnice, nikoli jednotlivý sedlák. Země, rozdělená na zhruba 260 knížectví, byla jako celek byrokraticky poměrně efektivně spravována, i když model správy byl nastaven příliš staticky a v 19. století si již nedokázal poradit jak s vlastní krizí, tak se stále více sílícími impulzy ze zahraničí.

---

[7] Za všechny uveďme příběh dvorského učence Sugawary Mičizaneho, který byl nespravedlivě obviněn a poslán do vyhnanství, kde záhy zemřel. Díky převažujícímu přesvědčení o jeho nevině byly následně veškeré přírodní i lidské pohromy přičítány mstě jeho ducha. Dvorská šlechta nakonec pro usmíření vystavěla v Kjótu jeho duchu svatyni Kitano tenmangú a Mičizaneho samotného povýšila do pozice Velkého ministra. Podrobněji k této slavné epizodě starověkých dějin např. Boháčková, Libuše – Winkelhöferová, Vlasta, *Vějíř a meč*, Praha: Panorama, 1987.

3.1. „Sen Meidži" jako ukázka síly národní vize

Naproti tomu moderní období Meidži (1868–1912) se stalo ukázkou síly vize. Japonsko do něho nedobrovolně vstoupilo jako zaostalá polofeudální společnost, které hrozil propad do polo- či přímo koloniálního postavení, do kterého byla později uvržena sousední Čína, nicméně vláda dokázala ve složité situaci hierarchizovat jasně priority a s vizí vybudování moderního a silného národa úspěšně položila základy kapitalistického hospodářství i moderní byrokraticky řízené společnosti.

Vláda na samém počátku své existence vytyčila cíl vybudovat „bohatou zemi se silnou armádou" (často se uvádí i japonsky – „fukoku kjóhei"). Přestože Japonsko v některých oblastech disponovalo určitým potenciálem k úspěšné modernizaci (zejména v ekonomice – objevily se první případy úspěšného dovozu technologií, manufakturní výroby, pokročilých způsobů plateb, značného naakumulovaného kapitálu v rukou obchodnictva atd.), muselo překonat hluboké stavovské, politické a regionální překážky.[8]

Podstatným aspektem hodnotového a politického sjednocení národa pod jednou vizí moderního rozvoje byl pocit ohrožení. Když prakticky na samém počátku pominulo nebezpečí ozbrojené invaze ze strany západních námořních mocností, zůstával strach z domněle podvratného působení křesťanství na domácí nevyzrálé a nezkušené obyvatelstvo.

Vláda ale především dokázala společnost přesvědčit o nutnosti se jako národ politicky sjednotit a přitom měla tři protihráče na scéně. Nemalou oporu jí od samého počátku poskytovala inteligence, která v žádném případě s vládou bezezbytku nesouzněla, ale v základních otázkách vzdělat obyvatelstvo a pěstovat v něm národní cítění se s vládou shodovala. Část politicky neúspěšných samurajů sice odešla do politické opozice a dokázala aktivovat značnou společenskou podporu zejména mezi probouzející se venkovskou elitou, ale vláda dokázala toto hnutí (tzv. Hnutí za občanská práva) efektivně potlačit kombinací represe i chytrých politických kroků. Posledním, třetím protihráčem se stal moderní tisk. Vztahy novinových společností a vlády byly zpočátku značně napjaté, avšak nakonec převážil konsenzuální duch a zejména v krizích noviny překypovaly vypjatým

[8] Stavovské překážky: Přestože vláda již r. 1869 provedla důležité sociální reformy, různé předsudky stále přetrvávaly, jakož i některá privilegia. Politické: trvalo prakticky jednu generaci, než si obyvatelstvo skutečně uvědomilo, že každý obyvatel jakožto daňový poplatník má právo i možnost usilovat o nějaké politické zastoupení na národní úrovni. Regionální: přes hluboké reformační změny v jednotlivých prefekturách (bývalých knížectvích) panovaly značně odlišné poměry a obyvatelstvu chybělo národní vnímání.

nacionalismem, který naopak zmenšoval diplomatický manévrovací prostor vlády vůči cizině.

Celkově se – nejen politicky, ale i hodnotově – v celé moderní společnosti na sklonku 19. století prosadil duch meritokracie, dominance byrokratických a vojenských kruhů, čímž byl vliv politických stran coby výrazu a politické síly lidu a konstitucionalismu na dlouhá léta značně omezen.

Pravý vrchol společenské pyramidy, který měl nejsilnější jednotící potenciál, však představoval císař se svou symbolickou mocí a autoritou – vládne z vůle božstev v nepřerušené genealogické linii, je jejich potomkem, a proto je mezi všemi monarchy světa jedinečný. S ním jsou jakožto jeho „děti", řečeno dobovou rétorikou, v příslušné míře jedineční i jeho poddaní, celý japonský národ. Tato ve zkratce podaná úvaha poháněla rychle početně sílící obyvatele ostrovní říše v pochodu za oním „snem Meidži", jenž se na počátku 20. století po mimořádném úsilí dvou generací naplnil ve statusu Japonska jakožto nejsilnější regionální mocnosti.

Změnu přinesla první světová válka, která důkladně zamíchala kartami na pomyslném hráčském stole, u něhož již slábnoucí západní mocnosti „hrály" o koloniální osud mnoha zemí Orientu. Japonsko, které jako pověstný „pozdní příchozí" k onomu hracímu stolu obrazně řečeno právě zasedlo, najednou zjišťovalo, že mu chybí spoluhráči: Británie a USA dávaly najevo ochotu vyklidit dálnovýchodní scénu, Čína se národně dramaticky probouzela a v Japonsku v zásadě spatřovala stejného imperiálního nepřítele jako v odcházejících západních mocnostech, Koreu Japonsko čerstvě anektovalo, takže i zde byla animozita velmi silná. Na druhé straně Japonsko bylo nuceno účastnit se na přelomu let 1921 a 1922 námořní odzbrojovací Washingtonské konference, kterou můžeme v kontextu tohoto výkladu chápat jako prvotní pokus o politiku kolektivní bezpečnosti v oblasti Pacifiku a Východní Asie.

3.2. Vize postupu „na vlastní pěst"

Japonsko se v nových poměrech ocitlo bez jasné a dlouhodobé vize, a to nejen zahraničněpolitické, ale i domácí, která se projevovala hlubokým pocitem mezigeneračního odcizení. Starší ročníky nelibě pozorovaly, jak se mnozí příslušníci mladé generace, která se měla stát budoucí elitou, nechávají nakazit různými formami tzv. „nebezpečného myšlení" z Evropy – od anarchismu a socialismu k různým formám „neplodného" individualismu oscilujícímu kolem vlastního ega. Životní úroveň v meziválečné společnosti sice postupně a v průměru rostla, nicméně rychleji narůstaly nově vzniklé rozpory mezi dvěma společenskými tábory: na jedné straně

relativně prosperovala „moderní" města, jejichž obyvatelé těžili z technologického pokroku, růstu spotřeby a výhodnějšího zastoupení v parlamentu (městské volební okrsky byly na počet obyvatel menší, městských poslanců tedy bylo na počet obyvatel víc než venkovských), na druhé straně se na venkově a ve vojenských kruzích formoval konzervativní tábor. Střet mezi oběma společenskými uskupeními nakonec, s jistou mírou zjednodušení, v podstatě rozhodla světová hospodářská krize, která znamenala rozhodující společenskou ztrátu důvěry v kapitalismus jakožto systém, který dokáže splnit vnitro- i zahraničněpolitické cíle.

Na počátku 30. let 20. století se proto prosadila nová revolucionizující vize, jejímž základním hnacím motorem byl nacionalismus: populačně „zdravě" expandující a civilizačně úspěšná ostrovní říše si musí zajistit životně důležitý přístup k surovinám sama, neboli po zklamání z nevydařené spolupráce s anglo-americkými mocnostmi v mírových, ale velmi složitých 20. letech je třeba rozhodnosti a postupu „na vlastní pěst". Toto byla skutečná vize, a to nikoli jen v národním, nýbrž v civilizačním rámci, protože vojenské kruhy, nyní považované za rozhodující sílu, která společnost očistí od kapitalistických zlořádů, předpokládaly, že konečný střet se odehraje mezi Japonskem jakožto vedoucí silou asijské civilizace a Spojenými státy jako dominantní „bílou" mocností.

3.3. Vize poválečného hospodářského růstu

Poslední z trojice velkých vizí, které výrazně spoluutvářely moderní dějiny Japonska, je modla poválečného hospodářského růstu, potažmo jeho deriváty, například tzv. Plán zdvojnásobení příjmů obyvatel, vyhlášený v 60. letech premiérem Ikedou.[9] Tuto vizi lze do určité míry vidět jako opak předválečného vývoje: vyrostla z pragmatického přesvědčení nepřehlédnutelného poválečného premiéra Jošidy (srovnávaného s německým kancléřem Adenauerem), že pro zemi – a konec konců i její okolí – bude nejvýhodnější vrhnout veškerý potenciál do rozvoje hospodářství, přičemž o obranu země se v zásadě postará mocný americký spojenec.

Konkrétním cílem této vize bylo „dohnat a předehnat" Západ, tentokrát v hospodářském růstu. Z logiky věci zde nefiguroval žádný nepřítel,

[9] Na sklonku roku 1960, v době nejhlubší krize poválečné demokracie v Japonsku, kdy byla přes masový odpor veřejnosti násilně v Parlamentu protlačena revize Bezpečnostní smlouvy s USA, vyhlásil poté nově zvolený premiér Ikeda Hajato atraktivní a ambiciózní plán zdvojnásobit reálné příjmy obyvatelstva během deseti let. Cíle bylo nakonec dosaženo zhruba za 7 let. Podrobněji např. Allinson, Gary, „The Structure and Transformation of Conservative Rule", in: Gordon, Andrew, *Postwar Japan as History*, Univ. of California Press, 1993.

protože Japonsko se na několik desetiletí stalo šťastným příjemcem rozšiřujícího se okruhu pokročilých západních technologií, a byly mu navíc generózně otevřeny bohaté západní trhy. Základní paradigma bylo tedy v nejhrubších rysech stejné jako v případě vize období Meidži: vyrovnat se odlišné (západní) civilizaci jejím napodobením, dohnáním jejího technologického náskoku.

Poté, co bylo hlavních vytčených cílů dosaženo a Japonsko se na přelomu 70. a 80. let stalo druhou největší ekonomikou svobodného světa, opět nastala situace tápání, umocněná obdobnými mezinárodněpolitickými aspekty. Podobně jako japonská vláda a diplomacie strategicky lavírovaly po rozpadu koloniálního světa ve 20. letech 20. století, nedokázaly obdobné struktury zformulovat dlouhodobou vizi v období po rozpadu světa bipolárního od let devadesátých.

V této souvislosti se v poslední době mluví o tzv. „ztracených 10 letech" na konci let devadesátých a nově o „ztracených 20 letech" nyní na konci první dekády nového století. Tato a různá další klišé odráží celospolečenskou bezradnost nad tím, jak nutně současná společnost potřebuje radikální strukturální reformy a současně jak jsou tyto reformy prakticky neproveditelné, zejména kvůli krizi elit. Předchozí velké reformy – na počátku období Meidži a po 2. světové válce – byly prosazeny autoritářskými vládami, dnes političtí vůdcové nejsou schopni najít odvahu k tak radikálním krokům nebo, jako v případě premiéra Koizumiho, nenajdou potřebnou míru konsenzu mezi politickou reprezentací. Jako určitý symbol klesající politické stability je možno vnímat klesající průměrnou délku, po kterou se japonští premiéři udrží v úřadu: mezi roky 1955 a 1989 toto číslo činilo 3,7 roku, do roku 2000 kleslo na 1,2 roku.[10] V poslední době jsme v této souvislosti svědky nového fenoménu, kdy chronická stagnace a deflace (ve zkratce staglace) začíná být vlastně považována za normu a ve společnosti postupně klesá její negativní vnímání.

4. Závěr

Pohled do nedávné minulosti tedy naznačuje, že vize v japonské moderní společnosti hrály mimořádně důležitou úlohu. Není dokonce přehnané říci, že právě srozumitelně formulovaným vizím, ať politickým, nebo ekonomickým, s nimiž se ztotožnila rozhodující část obyvatel, japonská společnost vděčí za vysokou životní úroveň a stabilitu, které dosáhla (zahraniční aspekty raději ponechme stranou). Zároveň ale platí, že tyto vize

[10] Zdroj: Gordon, Andrew, *A Modern History of Japan*, Oxford UP, 2003, s. 321.

vyžadovaly přinejmenším tři podmínky: silnou politickou reprezentaci, která jedná v rámci národního státu, pocit zaostávání za Západem a srozumitelnost vize, její, řekněme, identifikační potenciál, který dokáže generovat schopnost obětovat osobní zájem ve prospěch (národního) celku.

Z tohoto pohledu je dnešní situace nová: Japonsko nepovstává jako onen bájný fénix z popela války či feudální zaostalosti, ale srovnává se především se sousední Čínou, která ho čerstvě předstihla na pozici druhé nejsilnější ekonomiky světa. Toto srovnávání se týká jak ekonomického, tak i politického vlivu a nese známky nervózního nacionalismu na obou stranách. Potenciál státu, který dokázal v minulosti hrát roli nositele „pokroku", se zdá rovněž poněkud vyčerpaný či aspoň oslabený. Zničující zemětřesení jak z Kóbe roku 1995, tak z Tóhoku roku 2011 ukázala, že schopnost státu adekvátně reagovat je – pokud možno objektivně viděno – přinejmenším problematická a značná část tíže katastrofy dopadá na místní samosprávu. Navíc se vláda potýká se skutečně celonárodními vážnými problémy jako například s tempem stárnutí populace nebo neschopností efektivně provést strukturální reformy. Jak ukázaly televizní záběry z Fukušimy, Japonci se stále mohou opřít o tradičně rigidní morálku, s níž tyto katastrofy obdivuhodně zvládají, ale ekonomicko-sociální faktory, jako např. depopulace zasažených regionů, problém s kontaminovanými potravinami a jiné, jsou jí čím dál těžším soupeřem.

Literatura:

Boháčková, Libuše – Winkelhöferová, Vlasta, *Vějíř a meč*, Praha: Panorama, 1987.

Gordon, Andrew, *A Modern History of Japan*, Oxford University Press, 2003.

Gordon, Andrew (ed.), *Postwar Japan as History*, Univ. of California Press, 1993.

Jansen, Marius B., *The Making of Modern Japan*, Belknap Press of Harvard University, 2000.

Kingston, Jeff, *Japan in Transformation 1952–2000*, Seminar Studies in History, Pearson Education Limited, 2001.

Kingston, Jeff, *Contemporary Japan: History, Politics, and Social Change since the 1980s*, Wiley-Blackwell, 2011.

Kingston, Jeff (ed.), *Natural Disaster and Nuclear Crisis in Japan: Response and Recovery after Japan's 3/11*, The Nissan Institute, 2012.

Miura, Acuši, *Fasutofúdoka suru Nihon: Kógaika to sono bjóri* (Fastfoodizace Japonska: Proměna měst v předměstí a související patologické jevy), nakl. Jósenša, 2004.

Resichauer, Edwin O. – Craig, Albert M. , *Dějiny Japonska*, Praha: NLN, 2000.

Samuels, Richard J. , *3:11, Disaster and Change in Japan*, Cornell Univ. Press, 2013.

Takacumi, Sawa, *Heisei fukjó no seidži keizaigaku* (Politická ekonomie deprese éry heisei), Čúó kóronša 1994.

David Labus
japanolog, odborný asistent na Ústavu Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, e-mail: davidlabus@gmail.com